

// Gallia: Archeologie de la France antique. — Paris, 2000. — Т.56. 1999. — P.177 — 283.

²⁸ Danboy J.R., Selinsky P., Voigt M.M. Celtic sacrifice // Archaeology. — 2002. — Jan. — Feb. — P.44 — 49.

²⁹ Warmind M. Irish literature as a source-material for Celtic religion // Temenos. — 1992. — Vol.28. — P.209 — 222.

³⁰ Свої парламенти Шотландія та Уельс отримали за результатами референдумів у 1998 р. За повідомленнями ЗМІ у травні 2007 р. на парламентських виборах у Шотландії відносно більшість голосів (32,9%) здобула Шотландська національна партія (SNP), яка виступає за незалежність країни.

В статье рассматривается альтернативный подход к изучению древних кельтов, сторонники которого предлагают рассматривать кельтов исключительно как лингвистическую общность. Анализируя аргументы "кельтоскептиков", автор отмечает, что с этой точкой зрения в целом можно согласиться, но с определенными оговорками. Источники указывают на наличие общих черт духовной культуры, социальной организации и материального производства различных кельтских племен. Можно говорить и об отдельных элементах надплеменной кельтской или галльской идентичности.

Ключевые слова: кельты, кельтскость, кельтоскептики, ранний железный век, идентичность, латенская культура, социальная организация.

An article deals with an alternative approach to Iron Age Celts. It's adherents propose to treat the Celts only as a linguistic community. A survey of Celtosceptical arguments proves that this point of view could be accepted but with some reservations. Source material indicates common features of religious practices, social organization and material culture among different Celtic tribes. It also could be said about some elements of common Celtic or Gallic identity.

Key words: the Celts, celticness, Celtosceptics, iron age, identity, La Tene culture, social organization.

Василь ОРЛИК
Переяслав-Хмельницький

ІНОЗЕМНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ Й КОЛОНІСТИ В ПОДАТКОВІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ у кінці XVIII – середині XIX століття

Стаття присвячена проблемі історії формування податкової політики щодо іноземних переселенців і колоністів у Російській імперії у другій половині XVIII – середині XIX ст.

Ключові слова: колоністи, подушне оподаткування, земельна подать, податкові пільги, податкова політика.

Фінансова політика Російської імперії, майже протягом усієї своєї історії, складаючи систему державних заходів, які спрямовувалися на мобілізацію фінансових ресурсів, чітко враховувала інтереси привілейованих груп населення – дворянства та духовенства. Активна балканська зовнішня та внутрішня колонізаторська політика російського самодержавства на півдні України протягом XVIII ст., особливо його другої половини, вносять значні корективи у фінансову політику. Проте, на жаль, належного висвітлення цієї проблеми в історіографії не має, а в значній масі досліджень, присвячених іноземним переселенцям до України в кінці XVIII – середині XIX ст., фінансова проблематика розглядається досить побіжно.

Наріжним каменем колонізаційних процесів на законодавчому рівні став маніфест Катерини II від 22 липня 1763 р., за яким переселенці звільнялися від усіх податків¹. Внаслідок цих процесів на півдні України виникає низка поселень та колоній з іноземців, котрі отримали значні фінансові преференції. Необхідно зазначити, що питання надання пільг розв'язувало-

ся в кожному окремому випадку відповідним законодавчим актом. У першому розділі зазначалося, що іноземні колоністи, які займалися сільським господарством, не підлягали подушному оподаткуванню, а сплачували податок від землі, проте ті, котрі оселялися в містах й приймали купецький чи міщанський стан, оподатковувалися аналогічно із іншими російськими підданими представниками цих станів. Так, зокрема, греки, котрі займалися сільським господарством у Таврійській області, 1775 р. отримали 30-річну податкову пільгу й відповідно до неї звільнялися на цей період від оподаткування взагалі, але ті з них, які записалися в купецький і міщанський стани, повинні були платити до казни². Тому протягом 1788 – 1795 р. із них стягувалися наступні податі:

Таблиця № 1³

Рік	Купців	Міщан	Стягнуто податей	
	душ	душ	руб.	коп.
1788	59	199	531	91
1789	55	206	639	46
1790	70	217	707	66
1791	74	213	689	26
1792	80	210	731	11
1793	88	205	819	91
1794*	88	206	1701	24
Накладних на подушне з міщан за цей період			36	58
<i>Разом</i>			5929	13

Такий підхід до оподаткування греків, котрі мешкали в таврійських містах, зокрема Керчі та Єнікалі, й відчули всі недоліки подушної системи, викликав незадоволення їхніх громад, і вони зверталися із скаргами до Катеринославського, Вознесенського й Таврійського генерал-губернатора графа Платона Зубова, в котрих прохали не лише урівняти їх із іншими греками в наданні 30-річної податкової пільги, а й по її завершенню стягувати податі не за кількістю ревізьких душ, а за кількістю сімей⁴. Ці клопотання були підтримані не лише П.О.Зубовим, а й Катериною II в іменному указу від 30 червня 1795 р.⁵

Окрім греків, були й інші категорії колоністів у Новоросійському краї, зокрема меноніти, колоністи іозефстальські, данцигські, шведські й ямбургські. Перші переїхали до південної України 1789 р. із Пруссії та околиць Данцига, у фіскальному плані вони отримали звільнення від оподаткування на 10 років, а по завершенні цього строку мали сплачувати поземельну податок з розрахунку 15 коп. з десятини⁶, проте 1800 р. ця пільга була пролонгована ще на 5 років. Для іозефстальських колоністів Санкт-Петербург встановив податкові зобов'язання аналогічні менонітам⁷, поземельне оподаткування первісно встановлювалося й для ямбургських колоністів, проте ставка оподаткування для них була 5 коп. з десятини землі⁸, а от данцигські й шведські колоністи були обкладені податками на рівні із державними селянами Новоросійської губернії⁹. Аналізуючи стан іноземних колоністів, Сенат на весні 1800 р. вирішує оподатковувати данцигських колоністів, котрі мешкали в Шведській колонії, так, як і ямбургських, тобто по 5 коп. з десятини землі. Тих, що жили в Німецькій колонії, враховуючи їхній злиденний стан, взагалі звільнили від сплати будь-яких податей і зборів, а іншим іноземцям, котрі належали до данцигських колоністів, надавалося право записуватися в цехи в містах, де вони мали сплачувати належні з них податі. Окрім цього, Сенат визнав за необхідне всіх колоністів звільнити від подушного¹⁰. Шведських колоністів також було вирішено вилучити із подушного окладу й оподатковувати так, як і ямбургських та данцигських, – по 5 коп. з десятини¹¹. Проте, перехід від подушного до поземельного оподаткування для названих категорій колоністів був здійснений не відразу. Так, для данцигських лише 1802 р.¹², окрім цього, із громадської колоністської суми належало сплати недоїмки їхнього подушного за 1797 – 1800 рр., а самим колоністам згодом відшкодувати ці витрати¹³.

* 1794 р. із купців одноразово додатково було стягнуто по одному проценту, а із міщан – по 40 коп. з душі.

Мешкали колоністи і в інших українських регіонах, зокрема на Лівобережжі в Малоросійській губернії під назвою Біловезьких, котрі після закінчення 30-річної пільги були переведені в державні селяни з відповідним оподаткуванням¹⁴. Влітку 1800 р. цих колоністів також звільняють від подушного окладу, вирішивши за доцільне поділити землю, що була в їхньому користуванні на три сорти й відповідно до її якості визначити податкові ставки¹⁵. Розглядалися різні варіанти нарахування їхніх податкових зобов'язань, навіть 25% прибутковий податок, проте через відсутність механізму його адміністрування Сенат вирішив застосовувати до них земельну подать з розрахунку із кожних 30 десятин – 20 руб. платні¹⁶.

Окрім біловезьких колоністів у цьому регіоні оселилися й меноніти, спочатку вони мешкали в містечку Вишенках на землях графа С.Румянцева, а 1801 р. їх переселили на казенні землі з розрахунку 65 десятин на сім'ю з платнею до казни з кожної десятини по 15 копійок за рік¹⁷. Щодо Правобережної України, то меноніти, що проживали на Київщині й мали привілеї 1791 р. від польського короля після приєднання цього регіону до Російської імперії. З них стягували подушне нарівні з іншими підданими, внаслідок чого 28 їхніх сімей повернулася на свою батьківщину. Ця проблема розглядалася на засіданні Експедиції державного господарства і було вирішено цих менонітів виключити із подушного оподаткування¹⁸. Проте, враховуючи, що вони мешкали не на казенних, а на поміщицьких землях, то після чергової ревізії вони мали платити державні податі нарівні з поміщицькими селянами, при цьому залишаючись особисто вільними людьми¹⁹.

На початку XIX ст., колоністам та іноземним вихідцям, при переселенні до Російської імперії надавалася не 30-річна, а лише 10-річна податкова пільга. Так, зокрема, щодо податкових зобов'язань греків і болгар, котрі залишили турецькі володіння й прибули на поселення до Новоросійського краю, було прийняте рішення, що вони звільняються від податків на 10 років²⁰. У разі, якщо хто-небудь із них будь-коли надумає залишити нову батьківщину, то їм належало сплатити трирічний податок відповідно до свого стану²¹. У лютому 1803 р. новоросійські колоністи звільняються від загальної поштової повинності²².

Усі ці норми знайшли своє відображення у Височайше затверджених "Правилах для прийняття и водворения иностранных колонистов", у котрих пункт 3 прав іноземних колоністів узаконений і проголошував, що по завершенні 10-річної пільги вони повинні будуть платити казні земельну подать у межах 15 – 20 коп. з десятини в наступні 10 років, а після того будуть платити як і всі державні селяни²³.

Загальне підвищення податкових ставок 1810 й 1812 р. не оминуло й колоністів та інших категорій населення, які мали подібні пільги, зокрема маріупольських греків, для яких по закінченню пільгових років встановлювалися наступні ставки оподаткування: купецтво по 1% з капіталу, міщани – 2 карбованці з двору, роби з десятини по 5 коп.²⁴. Проте, після збільшення податкових платежів у державі ці ставки збільшуються й для маріупольських греків до 4,5% від капіталів для купців, 5 руб. з міщанського двору, а поселяни окрім 5 коп. поземельних мали платити й 18 коп. з душі на присутственні місця. Таким чином, для перших податковий тиск виріс у 4,5 раза, для других – у 2,5 раза (на 3 руб.), а для третіх – лише на 18 коп., і вони замість 1 руб. 50 коп. сумарної ставки поземельного відтепер платили 1 руб. 68 коп.²⁵ Греки, вважаючи таке збільшення державних податків для них несправедливим, зверталися до місцевих і центральних владних структур щодо перегляду цього рішення й повернення до попередніх податкових платежів; тяжба тягнулася до травня 1817 р., коли їм було відмовлено імператором²⁶, адже представники податних станів інших категорій населення Новоросійського краю платили значно більші податі: купці – 4 ¼%, міщани 8 руб. подушного, а державні поселяни – 8 руб. оброчних і 3 руб. подушних²⁷. На спеціально створеному для розгляду цього питання комітеті з чинів міністерства фінансів, Таганрозького градоначальства, у засіданнях якого брали участь запрошені статс-секретаря графа Капо д'Істрія та депутати маріупольських греків, було навіть наголошено таємним радником сенатором Ланським і дійсним статським радником Опочиніним, що грекам роблять поступки, залишаючи ту ж плату²⁸.

Підвищення податкових ставок 1812 р. стосувалося лише тих колоністів, які мешкали в Санкт-Петербурзькій, Саратовській, Воронежській і Чернігівській губерніях. В останній була згадана вище Біловезька колонія, для котрої із 1812 р. встановлювалася нова ставка земель-

ного податку – 1 руб. з десятини²⁹, тобто вона зростала на 33%, у той час для державних селян оподаткування збільшилося на 52,19%, а для поміщицьких – на 58%.

Міністр внутрішніх справ Й.П.Козодавлев у 1817 р. порушує питання про збільшення виплат новоросійськими менонітами боргової суми й про зрівняння їх у сплаті податей із державними селянами. Його позицію підтримує Новоросійська опікунська контора, розрахунки котрої свідчили, що тогочасні сумарні платежі менонітів становили 25 руб. (14 руб. 57 коп. боргової виплати й 10 руб. 43 коп. земельний податок). Враховуючи добрий стан колоністських господарств, можна було суттєво збільшити до 48–53 руб. з кожної сім'ї³⁰. Міністерство внутрішніх справ на своєму засіданні визнало розрахунки Контори обґрунтованими й запропонувало обкласти колоністів поземельним податком³¹. Цю позицію підтримали Державна Рада та імператор. Не залишилися поза увагою Й.П.Козодавлева й слов'яно-серби, які переселилися до Тираспольського повіту Херсонської губернії з Чорногорії та Герцеговини 1804 р. Беручи до уваги, що цим переселенцям минули пільгові роки, міністр внутрішніх справ намагається повернути до казни прибутки від оподаткування³² і також порушує цю проблему перед Херсонським військовим губернатором, Комітетом міністрів вказуючи, що слов'яно-сербським поселенцям минули вже пільги і їх варто оподатковувати на загальних підставах³³.

Протягом 1823–1826 рр. Санкт-Петербург упорядковує податкові зобов'язання іноземних вихідців, які мешкали на поміщицьких землях у Київській і Волинській губерніях, а також пільги ніжинським грекам. Перші після завершення пільгових років мали платити державний податок нарівні з поміщицькими селянами³⁴. Другі наполягали на повному звільненні від будь-якого оподаткування, проте їхня позиція не знайшла підтримки ні в Державній раді, ні в Комітеті міністрів, ні в Олександра I, хоча все ж таки їм дозволили торгувати без сплати будь-яких податей у межах Чернігівської губернії, а щодо торгівлі в інших місцевостях, то було вирішено, щоб вони платили як і всі інші³⁵.

Неврожайні роки, викликані природними катаклізмами, ставали визначальними чинниками появи податкових заборгованостей населення. Недоїмки, котрі були невід'ємною рисою російської феодальної фіскальної системи, не оминули й колоністів. Неврожай 1824 р. призвів до того, що з колоністів Лібентальського, Кучурганського й Березанського округів колоній південного краю Росії ніякими засобами не можливо було стягнути 16450 руб. 35 коп.³⁶ податків за другу половину 1824 р., адже, як свідчив старший член Одеської контори іноземних поселенців фон Лау, що колоністи через неврожаї ледве можуть прохарчуватися³⁷. Він указував, що неможливо стягнути не лише недоїмки за другу половину 1824 р., а й власне податі за першу половину 1825 р.³⁸

Проблема фінансових, у тому числі й податкових, заборгованостей колоністів Новоросійського краю стала предметом вивчення Державною радою у березні 1825 р. На облаштування цих колоністів держава сумарно витратила 5076746 руб. 18 ½ коп. асигнаціями й 10400 червонців, проте поверненню колоністами підлягала лише частина цих коштів – 3915933 р. 66 ¼ коп.³⁹, котрі з різних колоній пропонувалося стягувати диференційовано, залежно від їхнього майнового стану. Щодо оподаткування цієї категорії населення, то Державна рада погодилася із позицією керівника міністерства внутрішніх справ, проте, що тих колоністів, яким 20-річні пільги минули, варто зрівняти з місцевими селянами⁴⁰. Колоністів-менонітів, які не мали землі й котрих Попечительний комітет звільняв від оподаткування, міністерство внутрішніх справ пропонувало обкладати податком після десятирічних пільг⁴¹. А інші категорії безземельних колоністів, які по завершенні пільгових років мали зрівнятися з державними селянами⁴². Державна рада підтримала позицію міністерства, а 9 березня 1825 р. її Височайше затвердив й Олександр I.

Структури міністерства внутрішніх справ, зокрема "Попечительний Комітет колоністів Південного краю Росії" та ін., перебували в пошуку дієвих механізмів запобігання податковим заборгованостям колоністів. Так, комітет вимагав, щоб заможні колоністи продали надлишки, худобу, а біднішим відстрочити до майбутнього врожаю⁴³. Керівник міністерства внутрішніх справ В.С.Ланський убачав вихід із цієї ситуації у введенні для колоністів спеціальних податкових листів, у котрих необхідно було чітко визначити обсяг податку⁴⁴. Міністр у червні 1827 р. наголошував, що така міра унормує податки⁴⁵. Попечительний комітет підтримавши таку ідею, зобов'язує у грудні 1828 р. Одеську контору іноземних поселенців забезпечити

новоросійських колоністів податними листами, котра, виконуючи це розпорядження, надсилає губернським конторам іноземних поселенців регіону такі листи. Так, зокрема, до Катеринославської контори було направлено 4680 податних листів: 4445 німецькою мовою і 235 – російською⁴⁶, щоправда ці листи стосувалися оподаткування колоністів Херсонської губернії, котрі сплачували лише ті податі, які визначалися на перше десятиліття по завершенні пільгового строку, а переважна частина катеринославських і таврійських колоністів у той час мали податкові зобов'язання нарівні з державними селянами⁴⁷.

Дворічний досвід застосування податних листів у колоніях не дав очікуваних наслідків, адже, як указував старший член Катеринославської контори в записці до головного попечителя колоністів південного краю, що багатосімейні платять через бідність менше, аніж заможні⁴⁸. Як бачимо, наявний тоді в імперії Романових подушний підхід до оподаткування, не мав підтримки в громадах не лише платників подушної, а земельної податей, адже по завершенні пільгового податкового двадцятиріччя, коли перші десять років колоністи звільнялися від оподаткування взагалі, а в наступні десять платили податі за незначними ставками й відповідно до земельних наділів, то потім вони зрівнювалися в податкових платежах із державними селянами. Так, наприклад, згадувані вище колоністи Лібентальського округу зрівнювалися після 20-річних пільг з державними селянами, мали платити податки відповідно до платежів державних селян⁴⁹.

Усе це свідчить про кризу російської подушної системи оподаткування й нагальної необхідності її реформування. Не відповідали економічним реаліям не лише підходи до розподілу податкового навантаження на представників податних станів, а й строки визначені законодавцем для сплати податей, адже, як свідчив досвід, поселенці після виручки грошей за продукти, стають платоспроможними в залежності від промислу і часу його збуту⁵⁰.

Держава намагалася чітко регламентувати надання фінансових преференцій іноземним вихідцям, так, зокрема, коли Керч-Єнікольські греки вимагали їхнього повного звільнення від плати податей, навіть по завершенні тридцятирічної пільги, новоросійський генерал-губернатор граф М.С.Воронцов пропонував оголосити усім грекам, що термін їхніх пільг минув, а даровані пільги грекам Керчи будуть нарівні з усіма⁵¹. Позицію генерал-губернатора підтримали в Комітеті міністрів, а Микола I її височайше затвердив у лютому 1830 р.

Надавалися податкові пільги не лише під час переселення колоністів із-за кордону, а й при їхньому переселенні в інші губернії, як, наприклад, 124 сім'ям колоністів Чернігівської губернії, котрі через недостатність земельних фондів переселялися до Катеринославської губернії. Їм відповідно до Височайше затвердженого положення Комітету міністрів від 2 червня 1831 р. надавалася п'ятирічна пільга від податків з часу їхнього переселення до Катеринославської губернії⁵², а по завершенні цього періоду наказувалося обкласти їх податками нарівні з державними селянами⁵³.

Проте, оподаткування колоністів не завжди відповідало їхній платоспроможності, й надмірний податковий тиск провокував зворотний міграційний процес, як це було із задунайськими переселенцями до Бессарабії, частина з котрих виявила бажання повернутися на батьківщину або переселитися до Молдавії чи Валахії. Головний попечитель колоністів південного краю генерал Ізов, вивчаючи цю ситуацію виявив, що податки в 60 левів (46 руб. 66 2/3 коп. асигнаціями) з кожної сім'ї колоністів, були для них надзвичайно важкими, адже їх призначали з розрахунку того, що переселенці отримували по 60 десятин землі, а фактично їхні сім'ї володіли 35 – 3 8 десятинами землі⁵⁴. Міністр внутрішніх справ Д.М.Блудов підтримав генерала Ізова, указуючи, що податкове навантаження на цих колоністів встановлювалося із розрахунку по 77 коп. з долями за кожну з наданих 60 десятин, тому він уважав за можливе встановити для них податі з розрахунку по 77 коп. з кожної десятини, що буде для них полегшенням⁵⁵. Комітет міністрів підтримав таку пропозицію, а Микола I її затвердив у квітні 1832 р.

За поданням міністра фінансів Є.Ф.Канкріна весною 1836 р. Державна рада приймає рішення про зрівняння в сплаті податків вірменів Астраханської, Херсонської, Таврійської, Катеринославської губерній і Кавказької області з іншими російськими підданими. Вірмени-міщани з 1 січня 1837 р., не залежно від земських і міських повинностей, обкладалися подушним оброком⁵⁶. Вірмени-селяни, окрім земських повинностей, обкладалися три-рублевою подушною податтю, тридцяти-копійчаним збором на шляхи сполучення й оброчною податтю

на перший час по 5 руб., загалом по 8 руб. 30 коп. з душі в рік, а після десяти років пільг нарівні з іншими селянами⁵⁷.

Для порівняння податкового навантаження колоністів із іншими категоріями податних станів наведемо відомості про ставки податків у срібних рублях у Катеринославській губернії 1841 р.

Відомість про ставки державних податків у 1841 р. в Катеринославській губернії
Таблиця №2⁵⁸

№	База оподаткування	Ставка		Загальна сума по губернії	
		Руб.	Коп.	Руб.	Коп.
1.	Державні селяни (з ревізької душі)	3	50	643822	58
2.	Міщани цехові (з ревізької душі)	2	38	33897	1
3.	Селяни поміщицькі й однодворці, дворові люди (з ревізької душі)	–	95	145770	84
4.	Міщани м. Таганрога, які податкову мають пільгу (з ревізької душі)	1	19	1342	32
5.	Міщани (греки та вірмени) (з ревізької душі)	1	52	8977	12
6.	Вільні землероби (з ревізької душі)	–	95	181	45
7.	Купці та міщани, які мешкають у державних селах, за користування поселенськими вигодами (з ревізької душі)	3	53	91	78
8.	Меноніти, колоністи й поселенці які мають пільги (з ревізької душі)	–	14	1658	59
9.	Земля у володінні менонітами та пруськими колоністами (з десятини)	–	5 5/7	2084	57 1/7
10.	Меноніти й колоністи на утримання колоніального управління (з ревізької душі)	–	14 1/7	911	59 1/7
11.	Поселенці вірмени (подушний податок та оброк)	2	38	5514	46
12.	Поселенці греки Маріупольського округу (поземельний та ін.)	1	–	14489	–
13.	Греки-купці, що мешкали в грецьких поселеннях і користувались їхніми перевагами (з ревізької душі)	1	–	3	–
14.	Землі таганрозьких жителів (з десятини)	–	2 6/7	242	15
15.	Селяни удільні (подушні, оброчні та ін. збори)	3	52	6152	79
16.	Селяни й майстрові колишньої катеринославської казенної суконної фабрики (з ревізької душі)	–	95	648	85
15.	Поміщики з незаселених земель (з десятини)	–	1 3/7	9651	4 2/7
Разом				875439	15

Як бачимо, податкові платежі колоністів та інших пільгових категорій населення, зокрема греків і вірменів, на початку 40-х років XIX ст. були меншими, ніж в основній масі представників податних станів і становили 3,84 % від надходжень державних податей у Катеринославській губернії.

Певні зміни в оподаткування колоністів внесла затверджена 2 березня 1853 р. Миколою І думка Державної ради про порядок обкладання оброчною податтю колоністів, яким закінчувалися пільги. Так, зокрема, усі Новоросійські й Бессарабські колоністи, навіть ті, які не займалися хліборобством, за винятком менонітів, болгар, румелійців та інших задунайських вихідців, мали бути зрівняними в платежі податей із тамтешніми державними селянами. Розкладка податей серед колоністів встановлювалася подвійна: загальна по всій губернії та внутрішня в кожній колонії. Перша здійснювалася через перекладення їх на землю відповідно до положення про зрівняння податей по землі між державними селянами, а другу проводити надавалося кожній колонії на свій розсуд⁵⁹.

Таким чином, колоністи, котрі жили на казенних землях, не підлягали подушному оподаткуванню, на подушній основі вони лише сплачували накладні до подушного збори, зокрема на утримання водних і сухопутних шляхів сполучення та на утримання присутственних місць⁶⁰. Проте, колоністи, які мешкали на власних чи поміщицьких землях, обкладалися подушними податями за окладами поміщицьких селян⁶¹.

Таблиця № 3 показує динаміку зміни кількості цих трьох категорій колоністів у Новоросійському краї протягом 1827 – 1858 рр.

Таблиця №3⁶²

Категорії населення	На казенних землях		На власних землях		На поміщицьких землях		Разом	
	1827 р.	1858 р.	1827 р.	1858 р.	1827 р.	1858 р.	1827 р.	1858 р.
колоністи	36130	97479	4	23	36	888	36170	98390
разом мешкало	462740	801868	1523	1596	246771	345143	711034	1148607

Отже, 1827 р. колоністи становили лише близько 5,09% на Півдні України. У регіоні, до котрого центральна влада проводила цілеспрямоване їхнє переселення, починаючи з другої половини XVIII ст., надаючи їм значні фінансові преференції, у тому числі й податкові, 1858 р. їхня часта зросла до 8,57%. Частина з них зберігали податкові пільги і в наступні роки, навіть незважаючи на висвітлені вище спроби уніфікації податкового навантаження на мешканців регіону. Так, зокрема, після підвищення податкових ставок у грудні 1861 р. податкові платежі нарівні державних селян (1 руб.) були лише в частини іноземних поселенців, у той час, як для менонітів – 15 коп. з душі⁶³, щодо оброчної податі, то вона в розмірі 2 руб. 85 коп. встановлювалася для колоністів Таврійської, Херсонської та Катеринославської губерній⁶⁴. У пореформений період колоністи, котрі мешкали на поміщицьких землях, зокрема меноніти колонії Михатчії Бердичівського повіту, платили податки нарівні з селянами, які звільнилися від кріпацтва⁶⁵.

Загалом порушена в статті проблема досить складна та багатогранна, тому мусимо визнати, що крапку в дослідженні історії податкової політики російського царизму щодо іноземних переселенців в Україну ставити ще рано, воно потребує подальшого глибокого, всебічного, комплексного дослідження.

¹ Цит. за: Клаус А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. – Вып.1. – СПб.: Тип. В.В.Нусвальта, 1869. – С.8.

² Полное собрание законов (далі ПСЗ). – Т.23. – №17348. – С.721.

³ Складено на основі: ПСЗ. – Т.23. – №17348. – С.724.

⁴ Там само. – С.720.

⁵ Там само. – С.719 – 724.

⁶ Там само. – Т.26. – №19372. – С.116.

⁷ Там само. – С.122.

⁸ Там само. – С.119.

⁹ Там само. – С.118 – 119.

¹⁰ Там само. – С.125.

- ¹¹ Там само. – С.126.
- ¹² Державний архів Одеської області (далі ДАОО). – Ф.6. – Оп.1. – Спр.150. – Арк.22.
- ¹³ Там само. – Арк.22 – 23.
- ¹⁴ ПСЗ. – Т.26. – №19525. – С.270.
- ¹⁵ Там само. – С.272.
- ¹⁶ Там само. – Т.27. – №20879. – С.813.
- ¹⁷ Там само. – Т.26. – №19887. – С.656.
- ¹⁸ Там само. – Т.27. – №20843. – С.734.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Там само. – Т.27. – №20103. – С.6.
- ²¹ Там само. – С.7.
- ²² Там само. – №20610. – С.457.
- ²³ Там само. – Т.28. – 21163. – С.139.
- ²⁴ Російський державний історичний архів (далі – РДІА). – Ф.560. – Оп.6. – Спр.36. – Арк.98 зв.
- ²⁵ Там само. – Арк.86 – 86 зв.
- ²⁶ ПСЗ. – Т.34. – №26863. – С.307 – 312.
- ²⁷ РДІА. – Ф.560. – Оп.6. – Спр.36. – Арк.113.
- ²⁸ Там само. – Арк.107 зв.
- ²⁹ ПСЗ. – Т.32. – №25031. – С.219.
- ³⁰ Там само. – Т.34. – №27149. – С.880.
- ³¹ Там само. – С.881.
- ³² Там само. – №27092. – С.800.
- ³³ Там само.
- ³⁴ Там само. – Т.39. – №30172. – С.668.
- ³⁵ 2-е ПСЗ. – Т.1. – №270. – С.374.
- ³⁶ ДАОО. – Ф.6. – Оп.1. – Спр.1854. – Арк.3.
- ³⁷ Там само. – Спр.1748. – Арк.23 – 23зв.
- ³⁸ Там само. – Спр.1854. – Арк.3 зв.
- ³⁹ ПСЗ. – Т.40. – №30281. – С.133.
- ⁴⁰ Там само. – С.135.
- ⁴¹ Там само.
- ⁴² Там само.
- ⁴³ ДАОО. – Ф.6. – Оп.1. – Спр.2216. – Арк.1 – 1 зв.
- ⁴⁴ Там само. – Арк.2 зв.
- ⁴⁵ Там само.
- ⁴⁶ Там само. – Арк.16.
- ⁴⁷ Там само. – Арк.16 зв.
- ⁴⁸ Там само. – Арк.28 зв. – 29.
- ⁴⁹ Там само. – Спр.1854. – Арк.58.
- ⁵⁰ Там само. – Спр.2216. – Арк.30 – 30 зв.
- ⁵¹ 2-е ПСЗ. – Т.5. – О.1. – 3463. – С.116.
- ⁵² Там само. – Т.6. – О.1. – №4616. – С.424.
- ⁵³ Там само.
- ⁵⁴ Там само. – Т.7. – №5281. – С.190.
- ⁵⁵ Там само. – С.191.
- ⁵⁶ Там само. – Т.11. – О.1. – №9196. – С.533.
- ⁵⁷ Там само.
- ⁵⁸ Орлик В.М. До питання фінансового стану українських губерній у другій чверті XIX ст. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2002. – Вип.2. – Ч.ІІ. – С.46.
- ⁵⁹ 2-е ПСЗ. – Т.28. – О.1. – 27068. – С.90.
- ⁶⁰ Уставы о податях, о пошлинах, и о сборах с питей, с свеклосахарного производства, и с табаку. Свод уставов о податях // Свод законов Российской империи (Далі СЗ). – Т.5. – СПб.: Типография Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1857. – С.155.

⁶¹ Там само.

⁶² Складено й підраховано на основі: Дружинина Е.И. Южная Украина в период кризиса феодализма 1825 – 1860 гг. – М., 1981. – С.14.

⁶³ Державний архів Харківської області. – Ф.31. – Оп.142. – Спр.1806. – Арк.34.

⁶⁴ Там само. – Арк.34 зв.

⁶⁵ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф.442. – Оп.43. – Спр.145. – Арк.20.

Статья посвящена проблеме истории формирования налоговой политики относительно иностранных переселенцев и колонистов в Российской империи во второй половине XVIII – середине XIX в.

Ключевые слова: колонисты, подушное налогообложение, земельная подать, налоговые льготы, налоговая политика.

The article is dedicated to the history of taxation policy forming problem as for the foreign migrants and colonists in the Russian Empire from the second half of the 18th – to the middle of the 19th centuries.

Keywords: colonists, podushnoe taxation, landed tax, tax deductions, tax policy.